

Anna Całek

Akademia Ekonomiczna w Katowicach

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY BEZPIECZEŃSTWA ENERGETYCZNEGO UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: Współczesne problemy bezpieczeństwa energetycznego oraz międzynarodowe spory wokół podziału zasobów energii zwróciły uwagę Unii Europejskiej na konieczność wypracowania wspólnej polityki energetycznej. Do podstawowych zagadnień problemowych można zaliczyć brak jednolitego rynku energetycznego, nieprzejrzyste mechanizmy importu surowców, zakłócenia dostaw tych surowców oraz zagrożenia polityczne. Wewnętrzne podziały w Unii rzucają jednak cień na możliwość wspólnotowego porozumienia, przede wszystkim ze względu na zróżnicowane stosunki z Federacją Rosyjską.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo energetyczne, Unia Europejska, liberalizacja rynku energii, polityka energetyczna

1. Wstęp

Bezpieczeństwo energetyczne najczęściej rozpatrywane jest jako element szerokiego ujęcia bezpieczeństwa ekonomicznego¹. Surowce energetyczne oraz energia są produktami strategicznymi, które mają wpływ na przemysł, działalność gospodarczą oraz na dobrobyt obywateli każdego państwa. Oddziałują one nie tylko na polu gospodarczym, lecz także politycznym, ekologicznym i społecznym. Z tego powodu zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego staje się fundamentalną sprawą każdego państwa. Wynika ono z chęci przetrwania i zachowania własnej tożsamości, a także do odgrywania istotnej roli w stosunkach z innymi państwami.

Wzrost zainteresowania problematyką bezpieczeństwa energetycznego w ostatnich latach w Unii Europejskiej nastąpił w wyniku dwóch kryzysów² dostaw su-

¹ Bezpieczeństwo ekonomiczne może być definiowane jako stan zapewnienia i utrzymania dostępu do niezbędnych zasobów naturalnych, bezpieczeństwa zaopatrzenia w nośniki energii, rozwoju przemysłu, rozbudowy infrastruktury lub inwestycji w badania nad nowymi technologiami. Zob. szerzej: M. Kamola-Cieślak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne Polski w latach 2001–2005*, w: *Bezpiecznie czy niebezpiecznie? Wybrane aspekty globalnej i polskiej polityki bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. J. Piątek, R. Podgórzńska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 153–155.

² Zarówno kryzys w 2006, jak i w 2009 r. wynikał ze wstrzymania przez Rosję przepływu gazu przez Ukrainę, co wpłynęło negatywnie na dostawy tego surowca w całej Unii Europejskiej. Należy

rowców energetycznych. Te zdarzenia zaistniały na tle większych procesów w sferze energetyki, takich jak: rosnące znaczenie polityki energetycznej w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej, czy wzrastające zapotrzebowanie na ropę naftową i gaz ziemny w krajach azjatyckich. W wyniku tych wydarzeń kwestia bezpieczeństwa energetycznego stała się jednym z głównych priorytetów Unii Europejskiej, przede wszystkim z powodu rosnącej niestabilności ze strony producentów energii i surowców energetycznych oraz wzrostu zapotrzebowania na te surowce na światowych rynkach.

Celem artykułu jest przedstawienie problemów i wyzwań bezpieczeństwa energetycznego w Unii Europejskiej na początku XXI w. Ze względu na obszerność zagadnienia, przedmiotem analizy stały się takie problemy jak: brak jednolitego, wewnętrznego rynku energii w UE, nieprzejrzyste mechanizmy importu surowców, wzrost cen oraz zakłócenia dostaw importowanych surowców energetycznych, niepewność uzyskania dostępu do nowych źródeł ich pozyskiwania oraz zagrożenia polityczne.

2. Jednolity rynek energii w Unii Europejskiej – problem kształtowania polityki bezpieczeństwa energetycznego na szczeblu unijnym

Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej jest jednym z podstawowych elementów systemu bezpieczeństwa europejskiego³. Należy zatem do najważniejszych wyzwań przed którymi obecnie stoją wszystkie kraje członkowskie.

Pierwsze regulacje z zakresu energetyki zostały zawarte w traktatach założycielskich. Od 1952 r. sektor węglowy podlegał kontroli Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali⁴, który wówczas zaspokajał 80% podstawowej konsumpcji energii. Rozwijający się przemysł energii atomowej koordynowała od 1958 r. Europejska Wspólnota Energii Atomowej⁵, która miała przyczynić się do wzrostu znaczenia

zaznaczyć, że Ukraina stanowi najważniejszy kraj tranzytowy dla UE. Zob. szerzej: J.M. Godzimirski, *Pipelines and identities: Current European debate on energy security shtokman and NEGP case*, w: *Energy and conflict prevention*, red. G. Austin, M. Schellekens-Gaiffe, Gidlunds förlag, Hedemora–Stockholm 2007, s. 162.

³ P. Czerpak, *Bezpieczeństwo energetyczne*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Gręcik, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2006, s. 121.

⁴ Traktat EWWS, tzw. Traktat Paryski, został podpisany w Paryżu 18.04.1951 r., wszedł w życie 25.07.1952 r. na okres 50 lat. Wygasł w 2002 r. Stronami traktatu było sześć państw: Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, Niemcy i Włochy.

⁵ Traktat EUROATOM, czyli tzw. Traktaty Rzymskie, został podpisany w Rzymie 25.03.1957 r., a wszedł w życie 01.01.1958 r. Stronami było sześć pierwotnych państw członkowskich EWWS. Traktat ten został zawarty na czas nieokreślony. Z kolei Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą z 25.03.1957 r. jest traktatem ramowym, narzędziem ogólnej integracji europejskiej, w którym nie poruszono kwestii wspólnej polityki energetycznej. A. Paterek, *Rola organów i instytucji Unii Euro-*

energetyki jądrowej w funkcjonowaniu ówczesnych Wspólnot Europejskich⁶. Już w 1968 r. Komisja Wspólnot Europejskich próbowała stworzyć jednolity rynek surowców energetycznych, jednak działania te nie zakończyły się sukcesem⁷. Dopiero kryzys naftowy⁸ z lat 1973–1974 uświadomił państwom europejskim stopień ich uzależnienia od zewnętrznych dostaw energii oraz skłonił do podjęcia w następnych latach szereg inicjatyw⁹, które dotyczyły przede wszystkim sposobu radzenia sobie z przerwami w dostawach surowców energetycznych, jak również koordynacji inwestycji oraz importu i eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego. Kroki podjęte przez Wspólnoty w ramach ustawodawstwa wtórnego nie przyniosły spodziewanych efektów w zakresie tworzenia wspólnej polityki energetycznej. Państwa członkowskie były niechętnie nastawione do rezygnacji z wpływu na krajowe sektory energetyczne i przekazania uprawnień w tym obszarze na szczebel Wspólnoty.

Następnym krokiem było sformułowanie w 1992 roku w Traktacie z Maastricht¹⁰ celów polityki energetycznej, które odnosiły się do utworzenia wspólnego rynku energii w ramach jednolitego rynku wewnętrznego. Niemniej jednak dopiero w latach 1996¹¹

pejskiej w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa energetycznego, w: Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku, red. E. Cziomera, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008, s. 282.

⁶ *Unia Europejska – organizacja i funkcjonowanie*, red. M. Cini, PWE, Warszawa 2007, s. 31–42. Zob. szerzej: E. Cała-Wacinkiewicz, *Prawny wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego – wybrane aspekty*, w: *Bezpiecznie czy niebezpiecznie? Wybrane aspekty globalnej i polskiej polityki bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. J. Piątek, R. Podgórska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007, s. 11–21; D. Wacinkiewicz, *Bezpieczeństwo energetyczne państwa – wybrane aspekty prawne i polityczne*, w: *Bezpiecznie czy niebezpiecznie?...*, dz. cyt., s. 165–174.

⁷ M. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 32. Wspólnota Europejska wprowadziła w 1968 r. reżim obowiązkowych rezerw ropy naftowej przez 65 dni. Później wydłużono ten okres do 90 dni wydając dyrektywę Rady 68/414/EWG z 20.12.1968 r. (Dz. Urz. WE L 308), zmienioną dyrektywą Rady 72/425/EWG z 19.12.1972 r. (Dz. Urz. WE L 291). Dyrektywa ta wspominała tylko o ropie naftowej, pominięto kwestię innych paliw kopalnianych, jak np. gaz. B. Nowak, *Wewnętrzny Rynek Energii w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2009, s. 22–23.

⁸ W wyniku kryzysu naftowego w 1974 r. państwa OECD, z wyjątkiem Francji, utworzyły Międzynarodową Agencję Energii (IEA) i przyjęły Międzynarodowy Program Energii, który przewidywał mechanizm podziału dostaw w sytuacji, gdyby popyt przewyższył podaż. Zob. szerzej: B. Nowak, *Wewnętrzny Rynek Energii w Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 23 i nast.

⁹ Dyrektywa 75/339/EWG – dotyczyła bezpieczeństwa dostaw ropy naftowej do Wspólnoty. Dyrektywa 75/405/EWG – dotyczyła budowy nowych elektrowni. Dyrektywa 75/404/EWG – stanowiła, że zawieranie nowych kontraktów na dostawy gazu ziemnego dla elektrowni, odnowienie kontraktów w chwili ich wygaśnięcia oraz budowa nowych elektrowni wykorzystujących gaz ziemny, podlegać będą uprzedniemu zatwierdzeniu przez władze państw członkowskich odpowiedzialnych za dany obiekt.

¹⁰ Traktat o Unii Europejskiej (TUE) został podpisany w Maastricht 07.02.1990 r. i wszedł w życie 01.11.1993 r. Traktat o EWG stał się Traktatem Wspólnot Europejskich. B. Nowak, *Wewnętrzny Rynek Energii w Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 37–40.

¹¹ W 1996 r. w celu wzmocnienia motywacji dla tworzenia „Sieci transeuropejskich” (TEN) w sektorze energii i przyspieszenia realizacji projektów leżących w wspólnym interesie została wydana decyzja Rady 391/96/WE ustanawiająca zbiór środków zmierzających do stworzenia korzystnego

i 1998¹² Komisja Europejska wydała pierwsze dyrektywy dotyczące jednolitego rynku energii i gazu. Skutkiem podjętych działań miało być stopniowe otwieranie europejskiego rynku energetycznego i jego liberalizacja. Kolejną ważną kwestią było opublikowanie w 2000 r. Zielonej Księgi¹³, która miała stać się przyczynkiem do ogólnoeuropejskiej debaty nad bezpieczeństwem energetycznym, postrzeganym jako jeden z kluczowych wyznaczników polityczno-ekonomicznej niezależności UE. Istotny wpływ na kształtowanie europejskiej polityki energetycznej wywarło odcięcie dostaw gazu Ukrainie przez Rosję na początku 2006 roku. Spór pomiędzy Rosją a Ukrainą unaoczniał niedogodności prowadzenia różnych narodowych polityk wobec zewnętrznych dostawców. Z tego punktu widzenia poważnym problem bezpieczeństwa energetycznego UE okazał się brak mechanizmów solidarności pomiędzy państwami członkowskimi. Udzielenie pomocy państwu, które zostało odcięte od dostaw ropy lub gazu okazało się niemożliwe ze względu na brak procedur i mechanizmów udzielenia pomocy, jak również brak fizycznych możliwości dostarczenia surowców¹⁴.

Następnym krokiem w kształtowaniu europejskiej polityki energetycznej była opublikowana w 2006 r. kolejna Zielona Księga pt. *Europejska strategia na rzecz zrównoważonej, konkurencyjnej i bezpiecznej energii*¹⁵. Wyznaczyła ona trzy priorytetowe cele polityki energetycznej UE: trwałość, konkurencyjność, bezpieczeń-

środowiska dla rozwoju sieci transeuropejskich w sektorze energetycznym oraz decyzja Rady 1254/96/ WE ustanawiająca zbiór wytycznych dla transeuropejskich sieci energetycznych. Szerzej zob. w: tamże, s. 41–42.

¹² Traktat Karty Energetycznej podpisany został 17.12.1994 r. w Lizbonie i wszedł w życie w kwietniu 1998 r. Z punktu widzenia artykułu najważniejszym zagadnieniem w Traktacie Karty Energetycznej jest kwestia przesyłu towarów energetycznych i jej związek z procesem liberalizacji w sektorach energii elektrycznej i gazu w UE. Niemniej jednak już dwie dyrektywy: dyrektywa Rady 91/296/EWG w sprawie europejskiego przesyłu gazu ziemnego przez sieci oraz dyrektywa 90/547/EWG w sprawie przesyłu energii elektrycznej stanowiły swojego rodzaju pierwszy etap ustanowienia rynku wewnętrznego wytwarzania, przesyłu i dystrybucji elektryczności i gazu, mając na celu zwiększenie efektywności oraz przejrzystości kosztowej i cenowej w sektorze energetycznym WE. Tamże, s. 44–45.

¹³ Księga ta, nosząca tytuł *Ku europejskiej strategii bezpieczeństwa zaopatrzenia energetycznego*, poruszała kwestie odnoszące się do wzrostu efektywności energetycznej gospodarki oraz do wzrostu udziału energii z odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym krajów unijnych. Por. *Green Paper – Towards a European strategy for the security of energy supply*, Komisja Europejska, 2000. http://www.cire.pl/UE/dokumenty/Green_paper.pdf (dostęp: 14.04.2010).

¹⁴ M. Kaczmarski, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 59.

¹⁵ W Zielonej Księdze z 2006 r. Komisja Europejska określiła sześć kluczowych obszarów polityki energetycznej: dokończenie budowy europejskich rynków wewnętrznych energii elektrycznej i gazu, wzmocnienie solidarności między państwami członkowskimi, bezpieczeństwo i konkurencyjność zaopatrzenia w energię, przeciwdziałanie globalnemu ociepleniu klimatu poprzez racjonalne wykorzystanie energii oraz zwiększenie wykorzystania źródeł energii odnawialnej, innowacje w zakresie technologii energetycznych, spójna zewnętrzna polityka energetyczna, pozwalająca na koordynację ze światowymi partnerami energetycznymi. A. Paterek, *Rola organów i instytucji Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 284–285.

stwo zaopatrzenia w energię¹⁶. Na spotkaniu Rady Europejskiej 24 marca 2006 r. szefowie państw i rządów krajów członkowskich zaakceptowali propozycję zadań przedstawionych przez Komisję Europejską odnoszącą się realizacji celów z tej Zielonej Księgi¹⁷. Niemniej jednak w dalszym ciągu przeważało stanowisko, iż działania Unii w obszarze polityki energetycznej nie powinny ingerować w ich suwerenne decyzje dotyczące źródeł i form dostaw energii.

12 stycznia 2007 r. Komisja Europejska zaproponowała Radzie Europejskiej i Parlamentowi Europejskiemu przyjęcie nowej polityki energetycznej dla Europy. Główny nacisk położono na zagwarantowanie długofalowego, konkurencyjnego i bezpiecznego zaopatrzenia w energię¹⁸. 8–9 marca 2007 r. na spotkaniu Rady Europejskiej w Brukseli przywódcy 27 państw członkowskich UE przyjęli Plan Działania na lata 2007–2009, *Politykę energetyczną dla Europy*¹⁹, który postrzegany był jako szansa połączenia działań na poziomie unijnym z tymi podejmowanymi przez poszczególne państwa członkowskie. We wrześniu 2007 r. Komisja zaproponowała tzw. trzeci pakiet liberalizacyjny w sferze energetyki, który określał zasady dostępu do sieci przesyłowej gazu dla krajów trzecich. W październiku 2008 r. Rada Europejska przyjęła ustalenia dotyczące bezpieczeństwa energetycznego²⁰. 13 listopada 2008 r. Komisja Europejska przedstawiła propozycje na rzecz bezpieczeństwa energetycznego, solidarności i efektywności oraz tzw. drugi strategiczny przegląd energetyczny. Na szczycie Rady Europejskiej 11–12 grudnia 2008 r. uzgodniono ostateczną wersję pakietu energetycznego i narzędzi ochrony klimatu. Rok 2009 przyniósł dalsze decyzje w obszarze bezpieczeństwa energetycznego UE. 28 stycznia 2009 r. Komisja zaproponowała Radzie UE pakiet inwestycji w sektor energetyczny o wartości 3,5 mld euro. Następnie 22 kwietnia 2009 r. Parlament Europejski zaakceptował trzeci pakiet liberalizacyjny. Przyjęto zobowiązanie do zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych do 2020 r. o 20% w stosunku do roku 1990, zwiększenia udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii do 20% oraz podniesienia udziału biopaliw w transporcie o 10%²¹. W ostatnich latach podejście

¹⁶ Szerzej na temat celów polityki energetycznej UE zob.: tamże, s. 285.

¹⁷ Zob. *Green Paper – A European strategy for sustainable, competitive and secure energy*, Brussels, 08.03.2006, COM (2006) 105 final, http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf (dostęp: 14.04.2010).

¹⁸ Za cel strategiczny uznano redukcję emisji gazów cieplarnianych. Więcej na temat nowej polityki energetycznej w UE w: A. Paterek, *Rola organów i instytucji Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 286–297.

¹⁹ Według tego planu europejska polityka energetyczna powinna dążyć do realizacji trzech celów: zapewnienia bezpieczeństwa dostaw, poprawienia konkurencyjności gospodarek europejskich, wspierania równowagi ekologicznej oraz przeciwdziałania zmianom klimatu.

²⁰ Ustalono, że priorytetem UE jest bezpieczeństwo zasobów, dotyczy ono również odpowiedzialności i solidarności wszystkich państw członkowskich. M. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 91–92.

²¹ *Pakiet klimatyczno-energetyczny UE, a sprawa Polski, Instytut na rzecz Ekorozwoju*, „Biuletyn Klimatyczny”, nr 13, http://www.ine-isd.org.pl/index_bklimatyczny.php?dzial=14&kat=17&art=8&limit=0 (dostęp: 14.04.2010).

UE do kwestii bezpieczeństwa energetycznego doświadczyło znaczącej przemiany, jednak nadal sporną kwestią pozostawało zagadnienie związane z włączeniem bezpieczeństwa energetycznego w ramy Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Instytucje UE konsekwentnie dążą do utworzenia wspólnej polityki energetycznej, która dałaby większe możliwości realizacji wizji bezpieczeństwa energetycznego, jednakże do ostatecznych decyzji wiedzie jeszcze daleka droga.

Unia Europejska jest niezwykle ważnym uczestnikiem globalnego rynku energii jako jeden z największych importerów gazu ziemnego, ropy naftowej i węgla. Brak zdolności do kształtowania spójnej polityki energetycznej odzwierciedla się w osłabieniu skuteczności podejmowanych przez nią działań na płaszczyźnie międzynarodowej, co w konsekwencji potęguje wzrastające uzależnienie Unii od zewnętrznych dostaw surowców energetycznych. Doprowadzenie do tego, aby rynki energii elektrycznej i gazu w UE-27 stały się w pełni zintegrowane i otwarte dla konkurencji, to niewątpliwie zadanie trudne do osiągnięcia, ale w długim okresie zapewne wykonalne. Należy jednak pamiętać, że harmonizacja prawa poprzez dyrektywy, w kontekście tworzenia Wewnętrznego Rynku Energii, jest zadaniem skomplikowanym. Rozwój ustawodawstwa unijnego dotyczącego energetyki, jak również proces dostosowywania krajowych przepisów prawnych do wspólnych standardów wymaga dużego instytucjonalnego wysiłku. Jest to kwestia zmiany struktur i metod funkcjonowania poszczególnych instytucji zajmujących się stosowaniem prawa UE.

3. Unia Europejska wobec współczesnych problemów bezpieczeństwa energetycznego

Jednym z poważnych problemów bezpieczeństwa energetycznego, obok braku jednolitego rynku energii i mechanizmów solidarności, są nieprzejrzyste mechanizmy importu surowców, zarówno ropy naftowej jak i gazu ziemnego. Zjawisko to można dostrzec zwłaszcza w handlu surowcami energetycznymi z Rosją, gdzie dominują spółki pośredniczące między Gazpromem²² i poszczególnymi klientami europejskimi. Struktura firm-pośredników, jak i ich rola, nie jest przejrzysta i domniemywa się, że służą one do ukrywania części dochodów z handlu gazem. Od 2001 r. Federacja Rosyjska tworzyła kolejne tego typu spółki, które pośredniczyły w hand-

²² Rosyjski sektor gazowy jest zdominowany przez Gazprom. Jest to największy producent gazu ziemnego na świecie, posiada także wyłączne prawo eksportu błękitnego paliwa w Rosji. Gazprom jest również wyłącznym właścicielem i dysponentem sieci rosyjskich gazociągów, wraz z infrastrukturą magistrali eksportowych. Formalną kontrolę nad Gazpromem państwo uzyskało 24.06.2005 r. Por.: B. Molo, *Polityka bezpieczeństwa energetycznego Federacji Rosyjskiej*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomera, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008, s. 84–85; Portal internetowy Gazpromu: <http://www.gazprom.com/about/> (dostęp: 14.04.2010).

lu surowcami, m.in. Itera²³, EuralTransGaz²⁴, RosUkrEnerg²⁵. Ważnym problemem w handlu surowcami energetycznymi staje się również korupcja, rozwijająca się na styku polityki i biznesu, która jest niezwykle trudna do wykrycia. Za wyjątkowo nieprzejrzysty uważa się import surowców z Rosji, ze względu na ich tranzyt przez Białoruś i Ukrainę. Innym przykładem jest również sprawa Gazociągu Północnego, w którym były kanclerz Niemiec Gerhard Schröder został zatrudniony jako przewodniczący spółki. Podjął on również decyzję o budowie tego połączenia. Rolę jego zastępcy pełni Matthias Warning, były szef Dresdner Bank w Rosji²⁶. Zachodzi zatem obawa, iż działania tej spółki mogą być podejmowane w interesie określonych państw, a nie Unii jako całości.

Kolejnym problemem dla bezpieczeństwa energetycznego UE jest wzrost cen surowców energetycznych, który oznacza zmniejszenie konkurencyjności gospodarek europejskich. Polem potencjalnego konfliktu jest także utrzymywanie sztucznie niskich cen energii dla swojego przemysłu poprzez kraje produkujące energię – Unia Europejska oskarża Rosję o takie właśnie praktyki, które powodują, że przemysł rosyjski otrzymuje energię dużo taniej, niż fabryki działające w Unii, bez uzasadnienia tego w kosztach produkcji i przesyłu. Wzrost cen surowców energetycznych może nastąpić również w wyniku procesów zachodzących na rynku światowym lub w wyniku polityki cenowej producenta²⁷. Czynniki te, pozostające poza kontrolą organów unijnych, mogą być potęgowane przez indywidualistyczne podejście do spraw energii przez poszczególne kraje członkowskie.

Zagrożenie dla bezpieczeństwa energetycznego Unii stanowią mogą zakłócenia dostaw importowanych surowców energetycznych. W przypadku ropy naftowej mogą one wynikać z ryzyka związanego z ich transportem drogą morską lub z funkcjonowania ropociągów²⁸. Na te ostatnie wpływ mogą wywierać wydarzenia

²³ Jak podaje E. Lucas, powstała w 1992 r. Itera jest dobrym przykładem firmy o „mętnej” strukturze własnościowej. Jej jedyną misją było kupowanie rosyjskiego gazu tanio, a sprzedawanie go zagranicznym odbiorcom drogo. Wśród udziałowców Itery byli krewni kadry zarządzającej Gazpromem. Por.: E. Lucas, *Nowa Zimna Wojna. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2008, s. 241.

²⁴ EuralTransGas (ETS) został pierwszym beneficjentem eksportu gazu z Turkmenistanu przez terytorium Rosji do Ukrainy. Podobnie jak Itera nie posiadał on własnych rurociągów, zbiorników czy żadnych innych zasobów. Zatrudniał 30 osób i mimo to w 2003 r. osiągnął wpływy rzędu 2 miliardów dolarów. Z. Baron, *Central and Eastern Europe: Assessing the democratic transition*, Committee on Foreign Affairs, July 2007. <http://foreignaffairs.house.gov/110/bar072507.pdf>, s. 5.

²⁵ Zob. szerzej: E. Lucas, *Nowa Zimna Wojna...*, dz. cyt., s. 241–242.

²⁶ M. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 59.

²⁷ Cena baryłki surowca w 1998 r. wahała się między 10 a 15 dolarów, w lecie 2006 r. sięgnęła 70 dolarów, pod koniec 2007 r. przekroczyła 100 dolarów, a w 2008 r. osiągnęła szczytową wartość 147 dolarów. Tamże, s. 61.

²⁸ Zagrożenia dla transportu ropy rurociągami dla UE wiążą się przede wszystkim z obszarem byłego ZSRR i dotyczą krajów Europy Środkowej. Więcej na ten temat: tamże, s. 62–63.

międzynarodowe, jak np. konflikty zbrojne czy ataki terrorystyczne²⁹. Zagrożenie dla transportu tankowcami jest dużo mniejsze, bowiem przerwanie dostaw z jednego regionu może zostać zastąpione dostawami z innych regionów, choć ryzyko przerwania dostaw w dalszym ciągu istnieje. Z kolei zagrożenia dla transportu gazu ziemnego mogą wynikać albo z odcięcia dostaw gazu przez danego producenta, albo z problemów na trasie przesyłu. Kwestia odcięcia przez Rosję dostaw gazu ziemnego do UE była przez szereg lat przedmiotem debat, zarówno w sferze politycznej, jak i ekonomicznej. Państwa Unii dwukrotnie doświadczyły poważnych zakłóceń w tranzycie rosyjskiego gazu przez Ukrainę. Spór rosyjsko-ukraiński nie dotyczy tylko kwestii ekonomicznych, lecz przede wszystkim kontroli Gazpromu nad sektorem energetycznym Ukrainy, co poszerza pole konfliktu o obszar polityki i kwestię suwerenności³⁰. Z punktu widzenia Unii ważnym zagadnieniem są także działania Federacji Rosyjskiej zmierzające do ominięcia krajów tranzytowych w przesyłaniu gazu, poprzez wdrażanie projektów gazociągów Nord Stream³¹ i South Stream³². Niestabilność finansowa i polityczna Białorusi czy Ukrainy zagrażały bowiem ciągłości przesyłu tego surowca, czego przykładem było dwukrotne wstrzymanie dostaw gazu w ciągu ostatnich pięciu lat. Choć zatem budowa tych gazociągów wydaje się korzystna dla UE jako całości, podnosi się także wątpliwości, czy w wymiarze finansowym i politycznym nie stracą na tym kraje Europy Środkowo-Wschodniej, będące do tej pory także krajami tranzytowymi. Sytuacja taka mogłaby prowadzić do zaostrzenia stosunków politycznych pomiędzy wschodnimi krajami UE, a także zagrażałaby unijnej zasadzie solidarności, narażając tym samym na szwank projekt wspólnej polityki bezpieczeństwa energetycznego.

Innym ważnym problemem dla bezpieczeństwa europejskiego UE jest możliwość uzyskiwania dostępu do nowych źródeł energii. Na plan pierwszy wysuwa się

²⁹ Miejscami narażonymi na ataki terrorystyczne są: cieśnina Bosfor i Dardanele, Ormuz, Bab El-Mandab oraz Kanał Sueski. Tamże, s. 62.

³⁰ Zob. szerzej: B. Molo, *Polityka bezpieczeństwa energetycznego Federacji Rosyjskiej*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomera, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008, s.100–105.

³¹ 8 września 2005 r. niemieckie koncerny BASF i E.ON w obecności Putina i Schrödera podpisały z Gazpromem umowę dotyczącą budowy Gazociągu Północnego z Wyborga do Greifswaldu. Więcej na ten temat zob. w: tamże, s.110–111. Warto zaznaczyć, że Komisarz UE Energii Günther Oettinger stwierdził 9 kwietnia 2010 r., iż „Nord Stream jest priorytetem UE projektów energetycznych i ważne uzupełnienie europejskiej sieci energetycznej”, zob.: Nord Stream: <http://www.nord-stream.com/en/> (dostęp: 14.04.2010). W relacjach bilateralnych z Polską strona rosyjska podkreśla, że Gazociąg Północny służy interesom całej Unii Europejskiej, gdyż zmniejsza ryzyko zakłóceń dostaw surowca wskutek uwolnienia od krajów tranzytowych. Dla Polski realizacja projektu jest niekorzystna bowiem marginalizuje jej rolę w tranzycie rosyjskiego gazu do Europy Zachodniej.

³² 22 listopada 2007 r. koncerny Eni i Gazprom w obecności Putina i premiera Włoch Romano Prodię podpisały aneks do memorandum z czerwca 2007 r. w sprawie budowy gazociągu przez Morze Czarne. Zob. szerzej: B. Molo, *Polityka bezpieczeństwa energetycznego...*, dz. cyt., s. 111–113; South Stream: <http://south-stream.info/?L=1> (dostęp: 14.10.2010).

kwestia ograniczonego dostępu zachodnich firm energetycznych do zasobów położonych poza granicami Unii. Coraz więcej regionów wydobycia ropy naftowej i gazu ziemnego, tj. Bliski Wschód, Ameryka Łacińska, Afryka, Azja Centralna, czy azjatyckie obszary Rosji, jest zdominowanych przez rosyjskie firmy, natomiast zachodnim kompaniom odbierane są udziały w złożach³³. Co więcej, nie tylko inwestorzy europejscy są niedopuszczani do rosyjskich złóż, ale także wiele umów o dostawę surowców z lat 90. jest renegocjowanych pod naciskiem Rosji, co ukazuje potencjalną niestabilność umów z tym wschodnim partnerem³⁴.

4. Zakończenie

Bezpieczeństwo energetyczne UE zależy przede wszystkim od jej relacji z Federacją Rosyjską. W celu zwiększenia kontroli nad dostawami surowców energetycznych do krajów Europy Rosja zabiega o rozbudowanie i dywersyfikację infrastruktury przesyłowej – UE stanowi przecież największy i najbardziej dochodowy rynek zbytu dla rosyjskiego gazu. Z kolei dla UE taka sytuacja rodzi wiele zagrożeń, które antagonizują poszczególnych członków ugrupowania. Stopień zagrożenia energetycznego poszczególnych krajów Unii jest przypuszczalnie najważniejszym czynnikiem wpływającym na bezpieczeństwo energetyczne UE. Wydaje się zatem, że dopiero znalezienie wspólnego mianownika energetycznego może skłonić wszystkie kraje Unii do utworzenia wspólnego stanowiska w kwestiach energetycznych. Przeszkodą dla takiego scenariusza mogą okazać się natomiast stosunki z Rosją poszczególnych krajów członkowskich, wśród których można znaleźć pozycje zarówno przyjazne i partnerskie, jak i nieufne oraz podejrzliwe. Przyszły dialog ze wschodnim partnerem UE będzie musiał zatem pogodzić wiele zróżnicowanych stanowisk politycznych, albo stanie się kością niezgody zdolną poważnie naruszyć wewnętrzną konstrukcję ugrupowania.

Literatura

1. Cała-Wacinkiewicz E., *Prawny wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego – wybrane aspekty*, w: *Bezpiecznie czy niebezpiecznie? Wybrane aspekty globalnej i polskiej polityki bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. J. Piątek, R. Podgórzńska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
2. Czerpak P., *Bezpieczeństwo energetyczne*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*, red. K. Żukrowska, M. Gręcik, Wydawnictwo SGH w Warszawie, Warszawa 2006.
3. Godzimirski J.M., *Pipelines and identities: Current European debate on energy security Shtokman and NEGP case*, w: *Energy and conflict prevention*, red. G. Austin, M. Schellekens-Gaiffé, Gidlunds förlag, Hedemora–Stockholm 2007.

³³ M. Kaczmarek, *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej...*, dz. cyt., s. 67–68.

³⁴ Tamże.

4. Kaczmarek M., *Bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
5. Kamola-Cieślak M., *Bezpieczeństwo ekonomiczne Polski w latach 2001–2005*, w: *Bezpiecznie czy niebezpiecznie? Wybrane aspekty globalnej i polskiej polityki bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. J. Piątek, R. Podgórska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
6. Lucas E., *Nowa Zimna Wojna. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2008.
7. Molo B., *Polityka bezpieczeństwa energetycznego Federacji Rosyjskiej*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomera, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008.
8. Nowak B., *Wewnętrzny Rynek Energii w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2009.
9. Paterek A., *Rola organów i instytucji Unii Europejskiej w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa energetycznego*, w: *Międzynarodowe bezpieczeństwo energetyczne w XXI wieku*, red. E. Cziomera, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008.
10. *Unia Europejska – organizacja i funkcjonowanie*, red. M. Cini, PWE, Warszawa 2007.
11. Wacinkiewicz D., *Bezpieczeństwo energetyczne państwa – wybrane aspekty prawne i polityczne*, w: *Bezpiecznie czy niebezpiecznie? Wybrane aspekty globalnej i polskiej polityki bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI wieku*, red. J. Piątek, R. Podgórska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
12. Baron Z., *Central and Eastern Europe: Assessing the democratic transition*, July 2007, <http://foreignaffairs.house.gov/110/bar072507.pdf>.
13. Gazprom, <http://www.gazprom.com/about/> (dostęp: 14.04.2010).
14. *Green Paper – A European strategy for sustainable, competitive and secure energy*, Brussels, 08.03.2006, COM (2006) 105 final, http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf (dostęp: 14.04.2010).
15. *Green Paper – Towards a European strategy for the security of energy supply*, Komisja Europejska 2000, http://www.cire.pl/UE/dokumenty/Green_paper.pdf (dostęp: 14.04.2010).
16. *Nord Stream*, <http://www.nord-stream.com/en/> (dostęp: 14.04.2010).
17. *Pakiet klimatyczno-energetyczny UE, a sprawa Polski*, Instytut na rzecz Ekorozwoju, „Biuletyn Klimatyczny”, nr 13, http://www.ine-isd.org.pl/index_bklimatyczny.php?dzial=14&kat=17&art=8&limit=0 (dostęp: 14.04.2010).
18. *South Stream*, <http://south-stream.info/?L=1> (dostęp: 14.10.2010).

CONTEMPORARY ISSUES OF ENERGY SECURITY IN THE EUROPEAN UNION

Summary: Contemporary questions of energy security and international disputes concerning division of energy resources drew EU's attention to the necessity of development of a common European energy policy. Main issues consist of lack of common energy market, unclear mechanisms of importing energy materials, disruptive energy supply lines and political threats. However, divisions inside the EU cast a shadow on the possibility of reaching common agreement, mostly due to various relations with Russian Federation of individual EU members.